Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 76 (1963)

Artikel: L'an giubilar
Autor: [s.n.]
DOI: https://doi.org/10.5169/seals-226432

Nutzungsbedingungen
Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Siehe Rechtliche Hinweise.

Conditions d'utilisation
L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. Voir Informations légales.

Terms of use
The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. See Legal notice.

Download PDF: 19.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, https://www.e-periodica.ch

L'an giubilar

Nos rumantsch ais daspö 25 ans lingua naziunala svizra. Il pövel l'ha dozà a quista dignità illa votaziun dals 20 favrer 1938 cun üna pluralità da vuschs fin qua amo mâ obtgnüda. Üna minorità linguistic-etnica d'apaina *ün* pertschient da la populaziun intera, vain dozada dal suveran a la muntada d'üna granda majorità.

Id eira il mumaint cha in Italia l'irridenta faschista aspiraiva na be a l'annexiun dal Tessin, mobain eir al Grischun talian, a l'Engiadina e Val Müstair e vantaiva insembel cul stadi vaschin dal nord cha mincha libertà individuala o d'üna minuranza stopcha svanir a cuost da la voluntà d'ün idol autocrat. Uschè ais quista votaziun svizra dvantada üna demonstraziun ed exaimpel a tuot il muond da sia concepziun da stadi chi voul proteger il pitschen e debel e recognuoscher la lavur da l'originalità. Grazcha a quista concepziun s'ha acquistada nossa Svizra respet ed admiraziun i'l ravuogl da las naziuns democratas. Scha nos rumantsch vess contribui be ün zichin a quist respet avain nus radschun avuonda da'ns algordar hoz dals ans trenta e dals homens chi quella vouta han portà e lantschà l'idea da la quarta lingua naziunala svizra e preparà il terrain per la votaziun dals 20 favrer 1938.

Ma quista votaziun ais statta pel Rumantsch svess üna vaira palantada da la valur da sia lingua, üna revelaziun chi tendschaiva aint il chafuol da si'orma. L'impissamaint chi stetta, ün po bain dir, l'inter pövel svizzer davo la rain chi dess tegn e continuant incuraschamaint, ha dat nouvs impuls e nouva cretta a tuot chi chi's fatschendaiva in ün möd u l'oter cul rumantsch: al scienzià, scriptur, litterat, cumponist, chantadur, teatrist, hom da scoula e baselgia, redactur, editur, cheu d'cumün ed als parsuras da las societats ed uniuns cul böt da chürar e cultivar lingua e cultura rumantscha. Tuots ils activs rumantschs sun stats fermamaing impreschiunats da quista votaziun.

Da quist fat dà perdüttanza l'ourdvart grand dömber da

publicaziuns

dals ultims 30 ans, cumparüdas i'ls differents idioms. La Bibliografia II indicha per 1931—1952 *1 574* tituls. Infin hoz as muntarà quist numer a sur 2 000 tituls. Que ais per ün pövelet da 50 000 ormas üna prestaziun ourdmöd remarchabla. In confrunt a la Bibliografia I (1552—1930) chi nomna *3 092* tituls per il temp da 378 ans, ais il numer da publicaziuns dals ultims 30 ans creschü sproporziunadamaing. Tanter ils cudeschs edits daspö 25 ans as rechattan ouvras

fundamentalas per la cultivaziun d'üna lingua: Dicziunari rumantsch grischun (DRG) 43 faschiculs, il cudesch retic da noms, 3 vocabularis sursilvans, 2 vocabularis ladins, ils vocabularis per il Surmeir e per la Sutselva sarràn parderts per la stampa fin la fin da quist an, las grammaticas: Bien di — bien onn, il Terratsch ladin, il Pled putér, la Grammatica ladina (part valladra) ais ingon in stampa, l'ortoepia ladina, las Normas da Surmeir, las Bibliografias I e II, las stupendas ediziuns da prosa raquintonta e da poesias, ils bellischems cudeschs illustrats per infants, ils cudaschins da chanzunettas e versins, las tarablas, cudeschs da chant per cors.

Plünavant dan perdüttanza da l'actività dals Rumantschs in quel temp

las acziuns

da las societats culturalas, impustüt da la Lia, sco società da tet, sco eir acziuns da singulas persunas chi as saintan cunrepunsablas per il mantegnimaint dal rumantsch. Nus relevain qua: Las acziuns directas da las societats, da cumün a cumün, minchüna in seis intschess (referats, festas, teater, chant, inscripziuns, cuors da lingua, rumantsch illas scoulas), l'acziun mez-privata da dr. Andri Augustin dals 1937—1939 i'l Grischun central; la granda acziun directa da la LR in favur da las scolettas, indrizzamaint e scolaziun da mussadras per il territori il plü expost e germanisà da Glion infin Zuoz. Quista acziun da sanaziun da relaziuns maladitschas da lingua, cumanzand pro ils plü pitschens, ans ha dat visavi chantun, confederaziun ed instituziuns culturalas la plü persvadenta argumentaziun d'obtegner mezs finanzials augmentats.

Quista acziun da la Lia ais e restarà da valur fundamentala usche lönch chi vain battü per mantenimaint e chüra da nos linguach.

La scoletta rumantscha ha per mira da muossar rumantsch ad infants na-rumantschs da 3 o 4 ans insü. Que ais be pussibel scha la muossadra discuorra il dialect dal lö chi tilla ais affidà da chürar. Que voul dir: Üna muossadra sto posseder üna buna fuormaziun linguistica, dasper seis savair da clamada. Üna tala fuormaziun d'eira fin qua pussibla tras üna preparaziun individuala o in pitschnas gruppas da 2—3 imprendistas d'üna regiun linguista. La dumanda d'ün *seminari per muossadras rumantschas* dvainta acuta il mumaint cha la scoula grischuna da duonnas ais decisa d'eriger ün nouv beamaint o edifizi e pensa d'agiundscher a quel eir ün seminari per muossadras da scolettas. In quel mumaint la LR s'ha d'intermetter cun insistenza — siand ch'ella ha da chürar 50 scoulinas rumantschas — cha quel

seminari retschaiva a pèr culla partiziun tudais-cha eir üna *partiziun rumantscha,* diretta s'inclegia da magistras o magisters da lingua rumantscha.

Nus relevain in quel connex eir ils sforzs fats fin qua per la cultivaziun dal rumantsch illas scoulas da lös cun scoulinas rumantschas, ma scoulas primaras fundamentalmaing tudais-chas e l'ediziun da mezs didactics per quella instrucziun. Nus relevain ils differents cuors per magisters organisats per incumbenza dal departemaint d'educaziun i'l Grischun central, in Surselva ed in Engiadina, sco eir ils differents cuors da teater daspö 1944, ils champs studentics dals ultims duos ans a Breil e Savognin, quel d'ingon in Engiadina, scopür l'exposiziun ambulanta da vita e cultura rumantscha iniziada da la secziun studentica da la Romania cun festa d'avertüra dals 9 gün d'ingon a Domat.

Ed uossa, chi saja permis al parsura abdichant chi vain a pled per l'ultima vouta aint il rapport annual da la LR, d'agiundscher üna

cuschidraziun

chi reguarda la *lavur interna,* sco eir *l'activitè externa,* v. d. dadour il büro dals organs da la Lia Rumantscha.

La lavur interna cumpiglia: Il quint, la fatschenda d'editur, la vendita da cudeschs, la pardaschüda da las finanzas, la correspondenza solita, la correspondenza d'infuormaziun cun tuot chi chi's volva a la LR in dumandas dal Rumantsch — Il numer da quels crescha ad ün crescher e minchün spetta da survgnir üna resposta cumpetenta dal büro central chi rapreschainta la Rumantschia — las visitas in Chasa Rumantscha per infuormaziuns, il servezzan da la pressa rumantscha e tudais-cha, il servezzan da telefon chi consüma na be plüssas mezz'urettas, dimpersè da las jadas üna buna part d'ün di inter.

Quists sectuors da lavur, indichats qua survart, fuorman as po bain dir minchün ün departemaint dapersai, chi pretenda üna blerüra lavur da dettagl ed ün grand sacrifizi da temp. Implü sun quists prüms ans da lavur dal secretari stats chalchats fermamaing tras la questiun dal de e da chi ha absorbà üna granda part da seis temp. Fain spranza ch'in avegnir nu til occupan dischabinanzas tanter Rumantschs in möd excessiv.

L'impissamaint da nu gnir «à jour» culla lavur dal di s-chaffischa a la lunga vi e plü tensiun interna. Tant plü important aise cha'l secretari possa ir our illa vita rumantscha da noss cumüns. El

chatta là il contact cun nos pövel rumantsch e bler interess per las dumandas chi occupan la LR.

Malavita, il temp per ir our da büro sto gnir comprimi hoz talmaing cha güst il servezzan extern, chi pudess esser üna funtana vivainta rumantscha aint dal pajais, dvainta pürmassa illusoric. I's preschainta perquai la dumanda: Co po la lavur interna gnir reorganisada in möd cha'l secretariat nu sfuondra aint illa lavur administrativa?

Que sarà üna da las urgiaintas incumbenzas da la nouva suprastanza e dal cussagl da la LR da s'occupar da quista dumonda e da chattar üna via chi cuntainta.

L'ingrazchamaint

Per s'algordar da la remarchabla votaziun dals 20 favrer 1938, chi ha dat a la Rumantschia bler tegn ed impuls per sia lavur ed activitä, ha la Lia Rumantscha arrandschà ün modest act commemorativ public per la dumengia dals 24 favrer d'ingon illa sala da teater da la città da Cuoira.

Per documentar la muntada naziunala dal rumantsch avaiva sar cuss. fed. dr. Gion Peider Tschudi surtut cun plaschair l'allocuziun festiva. In nom da nos chantun ha pledà sar dr. Gion Willi l'actual president da la Regenza grischuna. Sar dr. don Rinaldo Boldini, parsura da la Pro Grigioni, ha portà ils salüds dal Grischun talian e sar dr. Gion Plattner, parsura da l'Uniun dals Gualsers grischuns ils salüds da quasta. Il chor reuni da la Rezia/Alpina ha inramà ils discuors cun trais chanzuns ed il teater ais gnü a pled tras la prüma preschantaziun dal drama in trais acts «Il Triarch» da Tista Murk. Dürant quist act festiv s'ha senti ün tant da l'uonda d'entusiassem da la grandiusa acziun da pardaschüda ed adozamaint dal rumantsch sül s-chalin da linguach naziunal, chi, quella vouta avaiva tschüf il pövel svizzer e grischun. Il parsura da la LR ha gnü il plaschair da pudair ingrazchar per tuotta bainvuglientscha ed agüd a las autoritats federalas e chantunalas, al pövel svizzer e grischun, a la pressa granda e pitschna, a las societats da radiodiffusiun e televisiun, al studio da Turich chi chüra las emissiuns rumantschas, als studios da Sottens e Monte Ceneri, a l'Uniun svizra per il teater popular, al servezzan dal fögliet svizzer, a las fundaziuns culturalas: Pro Helvetia e Pro Juventute cun sia Ouvra svizra per lectüra a la giuventüna, a las fundaziuns Cadonau, al Fond naziunal, a l'Uniun svizra per la protecziun da la patria, a la Nova società helvetica, al comite per la Festa federala dals 1. d'avuost ed a la città da Turich. Eir noss cu-

müns rumantschs e la cità da Cuoira meritan nos ingrazchamaint, sco eir la populaziun tudais-cha ils cumüns da lingua masdada chi sustegna l'acziun da nossas scoulinas rumantschas.

Meis ingrazchamaint sco parsura as drizza in special a meis collegas da la suprastanza daspö l'an 1944. Da quella faivan part cun mai ils signuors *dr. Erwin Durgiai,* nos versà consultader giuridic, sco viceparsura e *prof. Reto Florin,* il rapreschantant da las scienzas exactas, sco actuar, ils duos homens d'experienza, ils signuors *prof. dr. Rudolf Olaf Tönjachen* (1936) e *Mgr. vicari general Benedetg Venzin* (1941) chi eiran amo stats aint illa suprastanza veglia. Davo 12 ans as ha sur Venzin stuvü retrar causa greiva malatia. Seis successur ais stat *ravarendissim scholasticus catedral sur Gion Capaul* (1953) chi malavita ais mort in uffizi 1955. Seis successur ais stat *prof. dr. Gion Deplazes* (1955). Prof. Tönjachen ha dat sia demischiun 1956 davo ch'el avaiva fat part 20 ans da la suprastanza da la LR. Seis successur ais stat sar *prof. dr. Jachen Curdin Arquint.* Intant ais gnü la reorganisaziun dals 1960 chi ha sforzà d'as retrar als zuond meritaivels commembers prof. Florin e prof. Deplazes.

Que am prema da dir cha nus avain gnü i'l ravuogl da la suprastanza tras tuot ils ans üna stupenda collavuraziun e spiert da colleghialità ed avain superà in vischandaivla perincletta bainquantas peidras d'intop. Talas sun inevitablas in üna organisaziun da cumbat per üna buna chosa. Per quista grand'incletta e pronta collavuraziun vuless eu avair ingrazchà a tuots. L'ingrazchamaint va eir a sar *prof. dr. Jon Pult* chi avaiva servi a la Lia quatter ans in mezza plazza illa Chesa Planta a Samedan e quatter ans a Cuoira in plazza intera, sco eir als *revisuors da quint* ed a *las differentas cumischiuns* da la LR.

Dal 1960 sun entrats illa suprastanza ils commembers nouvs sar *dr. Steafan Sonder* e sar *Christian Caduff* sco rapreschantants da lur regiuns sün fundamaint dals tschantamaints nouvs da la LR.

Al post da secretari da la Lia ais gnü clamà a sar *dr. Giachen Giusep Casaulta.* Cha sar Casaulta ha segui a nos clam, bandunand il post avanzà pro 'l chantun per gnir aint il servezzan da la Lia ais stat per blers üna granda surpraisa. Nus eschan stats vantüraivels d'avair chattà üna persunalità otamaing qualifichada, pronta da surtour la direcziun da la LR chi as vaiva sviluppda ad üna vasta interpraisa culturala.

Id ais cler ch'üna lavur constructiva da nos secretariat dependa in prüma lingia da las relaziuns dals Rumantschs tanter pêr e da quella da las societats affiliadas culla Lia. Be ün'atmosfera da vischandaivla incletta chi nu's lascha disturbar da piculezzas garantischa lavur a bön da tuots. Sperain cha que possa esser il cas in avegnir. Que ais il giavüsch da vos parsura scadent.